

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פתיחה לספר תהילים

יצירות מזמוריות מצויות כמעט בכל חלקי המקרא (שירת הים בשמות **ט"ו**, שירת האזינו בדברים **ל"ב**, תפילת חנה בשמ"א **ב'**, מזמור לדוד בשמ"ב **כ"ב**, מכתב לחזקיהו בישעיהו **ל"ח**, פס' ט ועוד). אם כן, מה ייחודו של ספר תהילים משאר ספרי המקרא? את ייחודו של ספר תהילים היטיב להגדיר פרופ' וייס בהקדמתו לספרו - **אמונות ודעות במזמורי תהילים**: "ששאר ספרי המקרא כתובים כדבר ה' אל האדם או כדבר האדם אל האדם, ורק ספר זה כולו דברי האדם אל ה'. על פי רוב נאמרים הדברים במישרין, בלשון נוכח, אך גם כשהם נאמרים בעקיפין, בלשון נסתה, הם על כל פנים מכוונים אליו. הואיל ולפי תפיסת המקרא אין המתרחש ביקום - בעולם הטבע ובתולדות העמים וישראל - אלא בריאתו של בורא העולם, הרי שההלל, ההודיה, הקינה והבקשה שבמזמורי תהילים אינם אלא תשובת האדם לבריאת אלוהיו. האדם המדבר במזמור משיב ומגיב על דבר ה', כפי שהוא מתגלה בסדר העולם וכפי שהוא מתבטא בחיי הפרט והכל".

נעמיק בשני נושאים כלליים הקשורים לספר תהילים:

1. הדוקסולוגיות (חתימות ברכה) והחלוקה לחמשה ספרים.
2. ייחוס הספר לדוד המלך וכותבי המזמורים.

הדוקסולוגיות (לשונות של ברכה) והחלוקה לחמשה ספרים

1.

בארבעה מקומות בספר תהילים מופיעות לשונות של ברכה לה'.

א. עיינו בתהילים **מ"א**, פס' יד; **ע"ב**, פס' יח-יט; **פ"ט**, פס' נג; **ק"ו**, פס' מז-מח. מהם היסודות המשותפים לכל לשונות הברכה?

ב. המילה "אמן" מופיעה בכל הדוקסולוגיות. מה תפקידה וחשיבות הופעתה? עיינו גם במדבר ה', פס' כב; דברים **כ"ז**, פס' יד-כו; מל"א **א'**, פס' לו; ירמיהו **י"א**, פס' ה; נחמיה ה', פס' יג; נחמיה ה', פס' ו.

ג. חתימות הברכה מחלקות את ספר תהילים לחמשה "חומשים". עיינו בגמרא ובתוספות המובאים להלן. מה ניתן ללמוד מן הגמרא על חלוקת הספר? מדוע לספר האחרון אין חתימה בדוקסולוגיה?

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל"ג עמוד א: אמר מר: יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ. ולא? והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא [היה יושב בבית המרחץ], וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה [וחליף על פניו רבי שמעון ולא עמד לפניו], ואיקפד [והקפיד רבי שמעון על כך], ואתא [ובא] אמר ליה לאבוה [לאביו]: שני חומשים שניתו לו בספר תהלים, ולא עמד מפני!

תוספות מסכת קידושין דף לג עמוד א: שני חומשין - פי' בקונט' לשון חומש הספר, וי"מ חמשה חומשין יש בו, כמו בשל תורה: אשרי האיש (תהלים א), כאיל תערוג על אפיקי מים (שם מ"ב), אך טוב לישראל (שם ע"ג), תפלה למשה (שם צ'), יאמרו גאולי (שם ק"ז). לכל אחד מן הספרים אלו מסיים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים.

ד. על מנת לעמוד על משמעותה הרעיונית של החלוקה עיינו במדרש תהילים המצורף בזאת ודה"ב ח', פס' יד כהקבלה לדברים ל"ג, פס' א.

מדרש תהלים (בונר): מזמור א ד"ה דבר אחר משה מלך על ישראל ועל יהודה, שנאמר ויהי בישרון מלך (דברים ל"ג ה'), ודוד מלך על ישראל ועל יהודה, משה קרע לישראל את הים, ודוד קרע לישראל את הנהרות, שנאמר בהצותו את ארם נהרים (תהלים ס' ב'), משה בנה מזבחה, ודוד בנה מזבחה, זה הקריב וזה הקריב, משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל, ודוד נתן חמשה ספרים שבתהלים לישראל, [אשרי האיש (תהלים א), ואשרי משכיל (תהלים מ"א), מזמור לאסף (תהלים ע"ג), תפלה למשה (תהלים צ'), יאמרו גאולי ה' (תהלים ק"ז)]. משה בירך לישראל באשריך, ודוד בירך את ישראל באשרי.

2.

עיינו ברפרוף בכותרות המזמורים. מה המאפיין הבולט של כותרות הספרים הראשון והשני?

3.

האם תוכלו לזהות גם בקבצים האחרים מאפיינים בולטים? בדקו גם את מזמורים: **מ"ב - מ"ט, ע"ג - ע"ט, פ"ד - פ"ח, צ"ב, ק, קי"א - קי"ח, ק"כ - קל"ד.**

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

ייחוס הספר לדוד המלך וכותבי המזמורים

”ומחלוקת גדולה יש בינות המפרשים, יש אומרים כי כל הספר לדוד והיה נביא, והעד 'כי כן מצות דוד איש האלוהים' (דבה"ב ח'יד) ו'על נהרות בבל' נבואת דוד. ויש אחרים אומרים כי אין בספר הזה נבואה לעתיד, ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגילות... ואמרו כי 'על נהרות בבל' - חיברו אחד מן המשוררים בבבל... ואמרו כי גם אסף שם משורר היה בבבל ואינו אסף המנצח שהיה בימי דוד". (מתוך הקדמת הראב"ע לתהילים).

ייחוס ספר תהילים לדוד נשען על הנאמר בתהילים **ע"ב**, פס' כ: "כלו תפילות דוד בן ישי", ועל ייחוס המזמורים 'לדוד' המצוי בשבעים ושלוש כותרות בראשי המזמורים, כשבחלק ניכר מאותם מזמורים גם מצוינים מאורעות מחיי דוד (ראו למשל: מזמור ג' - שמ"ב, **ט"ו-י"ט**; מזמור ז' - שמ"ב **י"ח**, פס' כא; מזמור **י"ח** - שמ"א **כ"ב** ועוד). בתרגום השבעים יש ייחוס לדוד בארבע עשרה כותרות נוספות.

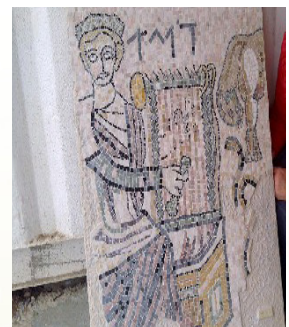
1.

ייחוס הספר לדוד נשען גם על הקשר הראשוני והמהותי בין דוד למוזיקה ושירה.

א. עיינו במקורות הבאים ושרטטו קווים מאפיינים לדמותו של דוד: שמ"א **ט"ז**, פס' יד-כג; קינתו על שאול ויונתן שמ"ב **א**, פס' יז-כז; קינתו על אבנר שמ"ב **ג**, לג-לד.

ב. איך נתפסת דמותו של דוד במסורות תוך מקראיות ובמסורת הדורות? עיינו בעמוס **ו'**, פס' ה; נחמיה **י"ב**, פס' לו; דה"א **ט"ו**, פס' טז; דה"ב **כ"ט**, פס' כו-כז. וכן בתמונת הפסיפס מבית הכנסת בעזה (להלן) ובמגילת תהילים שנתגלתה בקומראן (להלן).

מגילת תהילים טור כז: ויהי דוד בן ישי חכם ואור כאור השמש וסופר ונבון ותמים בכל דרכיו לפני אל ואנשים ויתנו לו ה' רוח נכונה ואורה, ויכתוב תהלים שלוש אלפים ושש מאות ושיר לשורר לפני המזבח על עולת התמיד לכול יום ויום לכול ימי השנה ארבעה ושישים ושלוש מאות, ולקורבן השבתות שנים וחמישים שיר ולקורבן ראשי החודשים ולכל ימי המועדות ולים הכיפורים שלשים שיר ויהי כל השיר אשר דבר שישי וארעים [כף:] וארבע מאות ושיר לנגן על הפגועים ארבעה, ויהי כל ארבעת אלפים וחמישים. כול אלה דבר בנבואה אשר נתן לו מלפני העליון.

« פסיפס בן 1500 שנה עם תבליט של דוד המלך, שנמצא בבית הכנסת העתיק בעזה.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

2.

לפי חז"ל, דוד כתב ספר תהילים על ידי עשרה זקנים. עיינו בשני המקורות הבאים.

א. מה תפקידו של דוד בכתיבת הספר לפי הגמרא? מה המשמעות הרעיונית של ייחוס מזמור לאדם הראשון, למלכי צדק, לאברהם ולמשה.

ב. מה תפקידו של דוד בכתיבת הספר לפי המדרש? מהי תשובתו של המדרש לשאלה מדוע בכל זאת הספר מיוחס לדוד?
ג. חשבו על טווח הזמן שבו לדעת המדרש נכתבו המזמורים ועל משמעותו הרעיונית העמוקה.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד ע"ב - טו ע"א: דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים: ע"י אדם הראשון, על ידי מלכי צדק, ועל ידי אברהם, וע"י משה, ועל ידי הימן, וע"י ידותון, ועל ידי אסף, ועל ידי שלשה בני קרח.

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד ד"ה א [ד] כמגדל: עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים, אדם הראשון, ואברהם, משה, ודוד, ושלמה, על אילין חמשה לא איתפלגון, אילין חמשה אחרנייתא מאן אינון, רב ורבי יוחנן, רב אמר אסף והימן וידותון ושלשה בני קרח ועזרא...

רבי הונא בשם ר' אחא אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תהלים מכלהון לא נאמר על שמותם אלא על ידי דוד מלך ישראל, משלו משל למה"ד לחבורה של אנשים שמבקשים לומר הימנון למלך, אמר להם המלך כלכם נעימים כלכם חסידים כלכם משבחין לומר הימנון לפני, אלא איש פלוני יאמר על ידי כלכם, למה שקולו ערב, כך בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר התהלים אמר להם הקדוש ב"ה כלכם נעימים וחסידים ומשובחים לומר הימנון לפני אלא דוד יאמר על ידי כלכם, למה שקולו ערב הה"ד (ש"ב כ"ג) ונעים זמירות ישראל.

ד. עיינו בכותרת של מזמור **קכ"ו, קל"ז** ובדברי ר' רפאל בירדיגו והמלבי"ם. מה עמדתכם בנוגע למחלוקת הפרשנית בענין כותב/כותבי ספר תהילים?

ר' רפאל בירדוגו, משמחי לב, הקדמה לתהילים: הספר הנכבד הזה מיוחס לאדונינו ונז"י דוד המלך ע"ה. אך סדורו וחלוק ספריו לה' ספרים נראה שהוא ע"י נביאים אחרונים עם אנשי כנסת הגדולה. כי באו בו כמה מזמורים שנראה מענינים שהזכרו לאחר החורבן בית א' כל מזמורי אסף ובני קרח על נהרות בבל, וכל מזמור שלא נזכר שם מחברו אפשר שנשכח שמו או מי שחברו לא הזכיר שמו. ואכן להיות שרוב הספר לדוד המלך ע"ח יחסוהו לדוד המלך ע"ה. וכשחפשו הפשטנים ורז"ל בספר זה מצאוהו מחובר מעשרה זקנים. ולקוצ"ד דהיינו אותם שנזכר שם אבל שלא נזכר שמם יותר היו.

המלבי"ם בהקדמה לתהילים: כל עוד התהלך רוח ה' בארץ וישכון כבוד על נביאיו וחוזיו, על מוצאי שכל טוב ורוח נדיבה, לדבר או לשורר ברוח הקדש, שעיר האוצר הזה לא סוגרו. כי עוד הוסיפו זקני דור ודור לממלא אסמיו תבואת הדורות, בין שתילי ימי קדם, כמו תפלה לשה אישה האלוהים, בין מטעי אנשי רוח הבאים אחריו,

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

תהילים

שיר המלעלות לשלמה, על שושנים לבני קרח שיר יידידות על שלמה ביום חתונתו (ס' מ"ה), מזמור למנשה בן חזקיהו אחרי שב לאלהי אבותיו (ס' ס"ו), הלל הגדול על נס סנחריב, נגינות אסף על נס זה (ס' ע"ו), וכן מאיתן האזרחי, מהימן האזרחי, ידותון, ובני קרח, עד התפילות אשר יסדו בגלות בבל על שרפת המקדש ועל הגלות, עד שוב ה' את שיבת ציון בימי כורש (ס' קל"ז וס' פ"ה) גם נמצאו מזמורים רבים מדברים בדרך העיון והמחקר על עינינים שונים...

הרחבה: שיר עתיק / זלדה מישקובסקי

שיר עתיק עד מאוד
הקיצני לחיים
כאשר גירש
את נמיכות הרוח מקירבי
בשפתי מלכים.

שיר דור שנדם
לפני עידן ועידנים
הקיצני לחיים.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555